

Mire gondolt Nagy László 1978. január 6-án?

Három héttel halála előtt, 1978. január 6-án láttam utoljára Nagy Lászlót, az ország-házi ünnepségen, amelyet a Szent Korona hazatérése alkalmából rendezett a kádári adminisztráció. Miközben a Kupolacsarnok vastag bársonyzinórral elkerített díszhelyén a politikusok mondták az amerikai gesztust méltató beszédeiket, s a reflektorok, valamint a közmegebecsülés fényében fürdött „politikai, társadalmi és művészeti életünk” színe-java, a költő hátrahúzódva a félhomályba, egy oszlopnak támaszkodott.

Az eseményre – a névre – szóló díszes meghívó nyilvánvalóan a zsebében lapult, anélkül földi halandó be nem juthatott ide, de ő láthatóan a kitüntetést nem fogadta el, a díszhelyre nem tartott igényt. Legalábbis, a lehetőséggel nem élt. A félhomályt választotta, az oszlopnak támaszkodott. Magányos volt, az arca komor és nézte, de mintha nem látta volna a fényes tömeget, hallgatta, de mintha nem hallotta volna az örömteli szavakat. Karjait a mellén összefonta, s mintha valamiféle megvetést fejezett volna ki a tekintete.

Nem, nem, ez nem lehet, gondoltam magamban, cáfolta az eszem a benyomásaimat. Miért is ne örülne éppen Nagy László annak, hogy több mint három évtized után ismét országában van a korona s a koronázási jelvények, a – jelképek, amelyek kereszténységünkről és nemzeti függetlenségünkről vallanak?! A Szent Korona jött ahogy jött, fogadja aki fogadja, de hát végül is – éppen most mondja Cyrus Vance külügyminiszter – Amerika a magyar népnek, nem másnak, a magyar népnek adta vissza jogos tulajdonát. Nem lehet hát, hogy Nagy László szomorú, hogy haragos, hogy megvető a tekintete. Talán csak a költő, a zseni, a különös ember pórnép számára érthetetlen, sajátos reakciója az, hogy ezt a csodálatos pillanatot magányába vonulva ünnepli meg!

Tulajdonképpen megnyugtatót a magyarázatom, az viszont már megint szíven ütött, hogy köszönésemre, amely lényegében ismeretlenül a rokonomnak, a testvéremnek, a bátyámnak szólt, egy foghegyről odavetett jónapot, egy – állítom ismét – megvető fejbiccentés volt a válasza. Én, a mindig zaklatott, mindig loholó újságíró szomorúan siettem tovább, a folyosót is eltévesztettem, amely az Országgyűlés elnökének a fogadószobája felé vitt.

Akkor határoztam el, hogy alkalomadtán módot keresek rá s megkérdezem tőle: valóban jól láttam, jól éreztem, hogy 1978. január 6-án nem ünnepelt? Elhatároztam, egyszer majd megkérdezem tőle: ott, akkor, a Kupola oszlopai között mire gondolt vajon? Mondaná el – ha elmondaná – akár csak magánemberként, nekem. Mert hogy valami a lelkében történt ott, az bizonyos.

Találkozásom az ünnepségen Nagy Lászlóval aznap is, másnap is, az elkövetkező napokban is szinte szünet nélkül foglalkoztatott. A munka és az élet gondoljai persze elterelték a figyelmemet, de a jelenet a legképtelenebb időpontokban és helyzetekben megelevenedett. Nyugtalanított a titok. Újabb és újabb magyarázatokat állítottam össze, voltak közöttük a valóságtól teljesen elrugaszkodók és tulajdonképpen egészen el is hihetők, de egy percig sem kételkedtem abban, hogy teljesen fölöslegesen tornásztatom az agyamat. A kérdésre egyedül és kizárólag maga a költő adhatja – adhatná – meg a feleletet.

Indultam, háromszor, az ünnepséget követő napokban s hetekben, hogy megkeressem, de valami félelem mindig kettétörte a mozdulatot. Na nem baj, majd holnap. Majd később, majd egyszer. Valamikor. Alkalmadtán. Egyvalamiben biztos voltam: ha akár öt év múlva is, de egyszer tőle megkérdezem: ott, akkor mire gondolt vajon! Igaz-e, hogy megvető volt a tekintete, s ha igen, miért és kire haragudott? S miért volt olyan foghegyről odadobott az a jónapot?

Már nem emlékszem, hogy a Magyar Távirati Iroda – munkahelyem – kitől s honnan, a családtól, az Írószövetségtől, a minisztériumtól kapta-e a hírt: meghalt Nagy László. 1978. január 30-án elhunyt Nagy László költő. A gépíróndó – talán Piroska – behozta a gépszobából a szöveget és letette az ügyeletes szerkesztő elé. Megjegyzést is fűzött hozzá, kéretlenül és csendesen: milyen fiatalon ment el, 52 évesen.

Meghalt! Ültem az íróasztalomnál és néztem ki az ablakon, a kopár Tabánra, a sötét-szemű Várpalotára. Sírní jött volna kedvem. Valami pánikhangulat-féle fogott el. Belémhasított, Nagy László a titkával megszökött. Elbujdosott, eltűnt vele. Arra gondoltam: már soha nem fogom megtudni, hogy mire gondolt 1978. január 6-án, az Országház fényes Kupolacsarnokában, miközben folyt az ünnepi ceremónia. Kérdésekre ő már válaszolni nem fog soha.

Tudatomig, később, természetesen eljutott az is, hogy micsoda veszteség érte – már megint veszteség! – a nemzetet, a határokon belül s kívül, a tizenötmillió magyart, mert nem a költőt, nem az embert, hanem – Nagy Lászlót veszítette el. Magam pedig úgy éreztem, hogy ridegebb lett körülöttem – már megint! – a világ. S a titka, a titkom, a – titkunk! A kérdésekre a válaszát most már az idők végtelenjéig találgathatom.

Könyvein, költeményein, távolról csodált varázslatos személyiségén túl más oka is van annak, hogy Nagy László hozzám sokaknál közelebb állt, hogy már-már barátomnak, bátyámnak hiszem ma is. Mintegy életre szóló útravalóul – három és fél évtizede – a lelkéhez közel engedett, kinyitotta az ifjúság tisztaságával, nyíltságával és naivságával hozzá közeledő diák előtt a szívét. Még azt is hitte tán: leendő pályatársa előtt. Mint a Dunántúl Athénjéből a fővárosba került legény, verseket, novellákat körmölgetve a Minden meghódítására készültem én, mindeközben nyaranta otthon a Pápai Napló oldalait irogattam tele. Mint a hályogkovács, nagyhatalmú tanácselnököket interjúvoltam meg, világhírű cirkuszok műsorát bíráltam fölényesen és életművet felvonultató festők képeiről írtam szigorú kritikákat. Zsebpénznek csudajó volt, mit szerkesztő barátom, Hazai Sanyi kiutalt nekem.

Nyarak teltevel aztán Budapestről tudósítottam „lapomat”. Egykori pápai diákokat kerestem meg, s „Ki mire vitte?” jelszóval faggattam őket emlékeikről, munkájukról, terveikről. Baráti öleléssel fogadták valahányan a pápai hírhozót s a hírvivőt. Szinte kézről kézre adva jutottam el Sárdy Jánoshoz, Rab Zsuzsához, Lőrincze Lajoshoz, Somogyi Józsefhez, Nemcsics Antalhoz, Csoóri Sándorhoz és – Nagy Lászlóhoz is.

Nagy Lászlóék az idő tájt – 1959-ben – Zuglóban, a Nagy Lajos király úti lakótelepen laktak. Otthonába hívott, egy délelőtti beszéltek meg a találkozót. „A vasárnap gyönyöre” című kötetébe írt dedikációja – Deregán Gábornak barátsággal, jó kívánsággal – tanúsága szerint december 21-e volt. Napfényes délelőtt. Talán pohár vörösbort tett az asztalra? Nem tudom, de azt igen, hogy bár akkor láttuk egymást először, mintha csak előző nap váltunk volna el; úgy, olyan szívéllyességgel fogadott. A konyhában rajzait, faragásait mutatta, mint egy gyerek, dicsekedett velük és diákkora színhelyére, Pápára szeretettel emlékezett. Elmondta, miként ezt a Pápai Napló 1960. január 8-ai, elsárgult lapja is őrzi, hogy oda Felsőiskázról érkezett, a polgári iskolába került. Kereskedelmit végzett, 1945-ben érettségizett. Háborús érettségi volt: két hónap alatt. „Az iskolában volt irodalmi kör. Ott jött meg a kedvem (a versíráshoz). Egész magas színvonalon foglalkoztak ott versekkel s írókkal. Tóth Sándor tanárom nemcsak képzőművészeti, hanem irodalmi tájékozottságomat is segítette. Persze, nem tudta, hogy verseket irogatok...”

Pápáról így vallott azután „Sokszor emlékszem a kedves városra. Gyönyörű volt, különösen tavasszal. Sok jó barátot hagytam ott, sok kedves tanárt. A Zöldfa utcában laktam, ahol – neve ellenére – egyetlen fa volt, az is a mi házunk előtt. Vajon megvan-e még? Sokat ültünk együtt a ház udvarán az öreg Grácsmann bácsival, aki cipész volt. Rövidesen Pápara látogatok, felkeresem a várost, az ismerősöket...”

Beszélggettünk még sokmindenről, első, 1947-ben a Valóságban megjelent verseiről és rajzairól, arról, hogy első – 1949-ben kiadott – kötetét kedvező kritika fogadta, bulgáriai útjáról, irodalmi díjairól, s legutóbbi, 1957-es, Deres majális című könyvéről, majd elköszöntem tőle. Kikísért a folyosóra, utánam intett, s nevetett.

Második, véletlen találkozásunkat a következő esztendő hozta meg. Az Engels tér – ma Erzsébet tér – volt a színhelye. Valahová az Arany János utcába vitt az utam, ő a 15-ös autóbusz megállójában állt rövid botjára támaszkodott, s láthatólag gondolataival foglalta el magát. Ráköszöntem és elég sután megkérdeztem: „Hogy tetszik lenni?” Megismert, felderült az arca és botját a magasba lendítette. „Nagy újság van – mondta liangosan, – képzelje, elszegődtem. Az Élet és Irodalomnál lettem képszerkesztő. Emlékszik, mikor arról beszélgettünk nálam, hogy nem dolgozom. Hát most lett állásom!” Örült. Mint egy gyerek. Örült, hogy elújságholhatta a nagy eseményt nekem. Ennyi volt a beszélgetés. Jött a busz, felszállt és elment. Én pedig ottmaradtam, nagyon boldogsággal, s melegséggel a szívemben.

Utána tizennyolc esztendő telt el, úgy, hogy személyesen még csak nem is láttuk egymást, nem hogy felelevenítettük volna az idő múltával mind inkább távolodó emlékeket. Én azonban egészen bizonyos voltam abban, hogy egy újabb találkozáskor természetes módon folytatja az elkezdett – vagy el sem kezdett – mondatot... S azután én számolok be, hogy mi is történt velem. „Látja kedves Nagy László, az íróság, a költőség nekem álom volt csupán, úgymond újságírással keresem a kenyerem.”

Nos, mindezek után talán elfogadható, hogy észrevehettem és elleshettem 1978. január 6-án az Országház Kupolacsarnokában az ő mozdulatait, arcának, szemének rezdüléseit, s talán érthető, hogy szomorúvá tett az a botütéssel felérő jónapot.

Óvtam, ápoltam féltett kincseim között Nagy László-emlékeimet, nem tudtam és nem is akartam szabadulni a vízkereszi Korona-ünnepség nyugtalanító epizódjától. Időnként el-elmondtam barátaimnak történetemet, de a kérdés megmaradt kérdésnek: vajon ott, akkor Nagy László mire gondolhatott? S legyintettem, nem fogom, nem fogjuk megtudni ezt – soha. Mígnem – tizenöt év után – 1993. januárja megcsillantotta a reményt.

A Hitel című folyóirat ugyanis a hagyatékából közölni kezdte a költő naplójegyzeteit. Mint kiderült, Nagy László naplót vezetett, 1977-ben és 1978-ban, haláláig bizonyosan, ez került elő, s ezt kezdte közreadni a folyóirat. Hónapról hónapra körülbelül egy hónapnyi időszakot. Számolni kezdtem: ha ez így folytatódik, akkor tizenhárom hónap múlva, 1994. januárjában kerül sorra életének utolsó fejezete... S akkor esetleg – valószínűleg? – megtudom, hogy mire gondolt Nagy László azon az ünnepen. Ha írt aznap is, vajon írt-e jegyzetet.

Jött volna hirtelen, hogy telefon ragadjak, hogy megkeressem a Hitel szerkesztőjét, hogy térden könyörögjek, ne kívánja tőlem, hogy a teljes esztendőt kívárjam, a napló utolsó oldalait nekem soron kívül mutassa meg! Mutassa meg, csak egy percre csupán, mert számomra ott valószínűleg valami nagyon fontos titok rejtezkedik. De a szándék abbamaradt, a mozdulat* – megint – eltörött.

Kivártam, míg a Hitel 1994. évi 1. száma megjelent. És Nagy László felelt. Szerencsémre feljegyezte 1978. január 6-án este is a nap történéseit, benyomásait. És ítéleteit. A Napló válaszolt, íme: „...Nimród: Páskándi, Belonoszky, utóbbi elmondta a két kormány alkuját a koronával kapcsolatban. Taxival a Parlamenthez. A tömegetől csak egy pillanatra láttam a koronát. A főpapok mögött álltam egy oszlopnál. Sára S. jött

partnernek. Sokat vártunk a beszédekig. Végezetül pezsgő, kis kardok szűrva az ennivalókba. A körözött a tömegben, rám talált, örvendek, hogy itt találkoztunk – mondta. Ferit miniszter társaságában láttam. Illyés Erdélyről vitázott, odalopakodott Rényi is. Segítettem Illyést egy-egy beszűrt mondattal. Eljöttünk Sárával, a nép helyett fekete autók az Országház körül. És kékek is...Egész nap jól éreztem magam, nem fáj semmi, csak a lélek..."

Bizony. Bizony.

Deregán Gábor

Az Országház kapujában, 1946

Péter és Julcsa a lépcsők legtetején,
háttal a kapunak harangszavú délben,
seregek a fényben, százezer fő meg szekér,
aknaszilánkos gebékkel fohászkodva állunk:
mi vagyunk a Himnusz, s Péter ama tiszta ingben
megborzong a kőig, látva az ünnepi bárányt,
látva a kenyeret, bort s az áldozat sugallatától
megütve kifakad a lebitangolt Haza nevében
s mutat ujjal a kőtornyok tumultusára:
Amíg ez a ház nem a miénk – nem a miénk,
visszhangzik bennem, aki könyökölök ott egy lovacskán
s tudom: az idő a miénk, tudom: a köveknek is
távlata por, mert áthullhat minden a rostán.
De soha az ő képük, soha a mi fiatal arcunk.

Nagy László